

пільства (друга половина XIX – початок XX ст.) // Укр. іст. журн. – 1999. – № 3. – С. 27.

¹⁹ Присяжнюк Ю. П. Сервітутне право у «картині світу» пересічного українського селянина (на матеріалах Правобережної України початку XX ст.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2003. – Вип. 5. – С. 44.

²⁰ Михайлюк О. В. Про деякі особливості взаємин радянської влади і українського селянства в революційний період (1917 – середина 20-х рр.) // Наук. праці іст. факультету Запорізького держ. університету. – 2001. – Вип. XIII. – С. 103-104.

²¹ Храмова В. До проблеми української ментальності. Замість передмови // Українська душа. – К., 1992. – С. 28.

²² Історія українського селянства: нариси в 2-х т. / Ін-т історії України НАН України; під ред. В. М. Литвина. – К., 2006. – Т. 2. – С. 7.

²³ Реєнт О. П. Перша світова війна XX ст. та українське суспільство // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2005. – Вип. 9. – С. 17.

²⁴ Реєнт О., Сердюк О. Загострення суперечностей в імперському суспільстві у роки Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 рр.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2004. – Вип. 7. – С. 36.

²⁵ Реєнт О. П. Вплив Великої війни 1914-1918 рр. на цивілізаційні процеси в країні / О. П. Реєнт // Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект: збірник наук. праць. – К., 2004. – С. 94.

²⁶ Лозовий В. С. Правосвідомість селянства в період Української революції 1917-1920 рр... – С. 19-20.

²⁷ Горин Д. Г. К феноменологии должного и сущего: «иное царство» и метафизика власти в культуре России // Культурологический журнал. – 2012. – № 3.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // http://www.cjournal.ru/rus/journals/142.html&j_id=11.

²⁸ Дроздов О. Агресіологія як міждисциплінарна галузь наукових досліджень / // Соціальна психологія. – 2006. – № 1. – С. 46.

²⁹ Михайлюк О. В. «Друга пасха»: сприйняття селянами Лютневої революції 1917 р. // Український селянин. – 2008. – Вип. 11. – С. 249.

³⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 267, оп. 1, спр. 2, арк. 14.

³¹ Там само, ф. 1115, оп. 1, спр. 12, арк. 23.

³² Там само, спр. 42, арк. 1.

³³ Михайлюк О. В. «Друга пасха»... – С. 249.

³⁴ Булдаков В. П. Имперство и российская революционность (критические заметки) // Отечественная история. – 1997. – № 1. – С. 45.

³⁵ Лозовий В. С. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні... – С. 122, 125.

³⁶ Хміль І., Куташев І. Наростання селянського екстремізму в Україні (березень-жовтень 1917 р.) // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр. – 2002. – № 1. – С. 73.

УДК 94(477)«1919»:355.1

© Дмитро Трембовецький
(Кам'янець-Подільський)

ЗАКОНОДАВЧА УПРАВА ЯК СТРУКТУРНА ОДИНИЦЯ КАНЦЕЛЯРІЇ ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТЕРСТВА ДРУГОЇ УНР

У даній статті з'ясовується організаційна структура, висвітлюються функції, штати Законодавчої управи як складової Канцелярії Військового міністерства Другої УНР, а також компетенція її відділів.

Ключові слова: Військове міністерство, військовий міністр, Директорія, Друга УНР, Законодавча управа, Законодавчий, Кодифікаційний та Юридично-консультаційний відділи, канцелярія, армія, уряд, управа.

Д.Трембовецький

Законодательная управа как структурная единица Канцелярии Военного министерства Второй УНР

В данной статье выясняется организационная структура, освещаются функции, штаты Законодательной управы как составляющей Канцелярии Военного министерства Второй УНР, а также компетенция ее отделов.

Ключевые слова: Военное министерство, военный министр, Директория, Вторая УНР, Законодательная управа, Законодательный, Кодификационный и Юридическо-консультационный отделы, канцелярия, армия, правительство, управа.

D.Trembovetskyi

The Legislative Council as a Structural Unit of the Chancellery of the Ministry of Defence of Second UNR

This article deals with organizational structure, features of the Legislative council states as a part of the Chancellery of Second UNR Ministry of Defence and the competence of its departments.

Keywords: Military Department, Minister of War, Directory, Second UNR legislative council, legislative codification and legal and consulting companies, chancellery, army, government administration.

Питання забезпечення обороноздатності та будівництва Збройних сил Другої УНР покладалося на Військове міністерство. Однак його діяльність, зокрема організаційна структура, не отримала належного висвітлення в історіографії. Радянські історики в силу ідеологічної заангажованості не звертали увагу на діяльність цього мі-

ністерства. Вони обмежувалися лише констатацією факту його існування, згадували прізвища окремих міністрів¹. Не на багато більше уваги структурній організації Військового міністерства, повноваженням та функціонуванню його відділів приділили зарубіжні² та вітчизняні історики³. Цей недолік і спонукав автора зробити певні кроки до виправлення зазначеної проблеми.

Однією із його структурних одиниць була Законодавча управа Канцелярії Військового міністерства, яка виступала найближчим виконавчим органом «вказівок військового міністра по розгляду і реєстрації проектів законів, штатів, наказів, що торкаються Військового міністерства»⁴. Керівництво Законодавчою управою здійснювали сотник армії УНР Т. Лобо-Лобів (з 18.12.1918 по 13.06.19 рр., після перерви, з 31.03.1920 р. по квітень 1920 р.) та генерал-хорунжий Армії УНР О. Чехович (з 14.06.1919 р. по 06.06.1920 р.)⁵.

Згідно зі штатним розписом, Законодавча управа складалася із Законодавчого, Кодифікаційного та Юридично-консультаційного відділів. При кожному із них функціонувала канцелярія. Особовий склад управи становив 53 старшини та урядовці⁶. Керував роботою управи начальник, який вважався найближчим помічником міністра з військового законодавства. Він же доповідав з питань законопроектів у Військовій Раді. Посада начальника Законодавчої управи прирівнювалася до рангу командира дивізії. Функції старшого діловода виконував осавул.

Законодавчий відділ відав попереднім розглядом і реєстрацією законопроектів, проектів штатів і табелів, роз'ясненням діючих законів у тих випадках, коли ці роз'яснення залежать від Ради Міністрів, проектів наказів Головної Команди і Головної Управи Війська УНР, які мали загальне керівне значення, що торкалися питань пристосування до діючих законів, законопроектів, що торкалися інтересів Військового міністерства й складання відповідних висновків.

Попередній розгляд вищеперелічених проектів законів, штатів і наказів провадився з підготовки законопроектів і проектів штатів у відповідних Головних Управліннях та Управах, а також перед тим, як про них мають доповісти військовому міністру або особам, котрі користуються правами його товаришів, незалежно від того, чи підлягають вони розгляду в Раді Військового міністерства, чи ні. Проекти штатів – після того, як вони вироблені у відповідних Головних Управліннях чи Управах, розглянуті в особливій, загальній для Військового міністерства, комісії з перегляду проектів штатів і обговорення в Раді Військового міністерства. Проекти штатів у Законодавчому відділі розглядалися виключно з формального боку: щодо їх відповідності табелю платні й діючим законам про організацію відповідних установ Військового міністерства, а також проводилася їх попередня реєстрація.

Попередній розгляд у Законодавчому відділі проектів законів і наказів загальноспрямовуючого характеру включав у себе:

1) «узгодження» різних частин військового законодавства;

2) остаточне вироблення редакції законопроектів, головним чином, стосовно формальних вимог, висунутих сучасною наукою права до кожного закону;

3) встановлення, чи узгоджується законопроект з основними законами;

4) встановлення, є необхідність у його виданні;

5) встановлення, чи викликає законопроект необхідність зміни, доповнення або скасування існуючих загальних чи військових законів і яких саме;

6) встановлення, чи не викликають терміни української мови, вжиті в законопроекті, сумнівів стосовно і доцільності й чи не суперечать вони встановленій уже термінології;

7) встановлення, яке місце повинен зайняти новий закон у збірнику Військових постанов, тобто в яку власне частину, якої власне книги збірника він повинен увійти і яка повинна бути нумерація артикулів нового закону поруч із попередніми (всі ці питання повинні отримати різноманітне й наукове висвітлення в доповідях Законодавчого відділу військовому міністру чи особам, котрі користуються правом його товаришів, і в Раді Міністрів);

8) складання законопроектів і проектів наказів загальноспрямовуючого й спеціально-технічного характеру за безпосереднього доручення військового міністра;

9) підготовка доповідей військовому міністру про необхідність складання законопроектів і наказів загальноспрямовуючого значення, коли така необхідність з'явилася при розгляді деяких законопроектів, чи під час виникнення непорозуміння при застосуванні діючих законів;

10) провадження листування з питань і непорозумінням, які зустрічають Головні управління при пристосуванні діючих постанов⁷.

Штатний склад Законодавчого відділу включав у себе:

1) начальника відділу (отримував 10800 крб на рік);

2) 5 фахівців старшого окладу (по 10000 крб на рік); 2 фахівці молодшого окладу (по 8400 крб на рік)⁸.

Канцелярію відділу представляв діловод (6600 крб. на рік). В його обов'язки входили знання й пошук, при необхідності, всіх матеріалів по справах, що проходили через відділ, як закінчених, так і незакінчених, спрямування всієї канцелярської праці відділу.

У штатний розпис Законодавчого відділу входили й 6 канцеляристів: 1-го розряду – 3; 2-го – 2; 3-го – 2. З них – один мав допомагати діловоду і замінювати його в разі відсутності; три – працювали на друкарських машинках; один – вів журнальну частину для всієї управи; один – друкував на машинці з хімічною «стрічкою для шапірографа», один – на астрографі.

З кожного законопроекту друкувалось 25 примірників для Ради Міністрів, 3 – передавалися Бюджетній комісії, 1 – Держконтролю, 1 – Головному отаману, 1 – залишався у відділі для довідки (всього 31 примірник)⁹.

Функції Юридично-консультаційного відділу включали в себе:

1) провадження справ у судах Цивільного відомства, як за позовами різних установ і приватних осіб до Військового відомства, так і навпаки;

2) надання висновків по претензіях, які подають до Військового міністерства не в порядку позову;

3) надання висновків на підставі діючих законів із різних суперечливих юридичних питань, які виникають у самому Військового міністерстві;

4) подання висновків із складних господарських справ, які впливають з ліквідування військового майна, а також із ревізування, секвестрів і самовільних вчинків, які зроблені під час і після війни російськими, більшовицькими, німецькими, австро-угорськими, польськими й румунськими військами;

5) надання висновків по різноманітних наказах різних інстанцій Військового міністерства як із запитань військових управлінь, так і окремих військових осіб.

Штатний склад Юрисконсультського відділу включав начальника (отримував 10800 крб. на рік), 6 юридичних консультантів (по 10000 крб. на рік). Канцелярія відділу складалася з діловода (6600 крб. на рік), канцеляристів: I розряду (4200 крб. на рік), II розряду (3600 крб. на рік). Усі повинні були мати вищу юридичну освіту¹⁰.

Функції Кодифікаційного відділу полягали в систематизації всіх діючих військових законів; розподілі їх за артикулами Зводу військових постанов; перевиданні окремих книжок Зводу і продовжень до них; підготовчій роботі до поступового утворення самостійного Зводу військових

законів УНР; складанні збірників і розпоряджень інструктивного характеру по Військового відомству; перекладі військових законоположень на українську мову з витриманою юридичною термінологією.

У штат Кодифікаційного відділу входили начальник відділу (отримував 10800 крб. на рік), 5 редакторів (по 10000 крб. на рік). Канцелярію відділу представляли діловод (6600 крб. на рік) та канцеляристи: I розряду – 1 (4200 крб. на рік), II розряду – 2 (по 3600 крб. на рік).

Діловод Кодифікаційного відділу, крім своїх прямих обов'язків, мав займатися господарськими справами і питаннями персонального складу Законодавчої управи (складання вимогових грошових відомостей, роздача службовцям управи різного утримання, складання наказів про призначення і т. ін.), а на канцеляристові I розряду лежали обов'язки бібліотекаря Законодавчої управи¹¹.

Таким чином, Законодавча управа посідала вагомим місце в структурі Канцелярії Військового міністерства Другої УНР. Вона мала розгалужену структуру з трьох відділів із встановленим штатним розписом, на яку покладалося виконання поставлених перед управою завдань, що мали забезпечити нормальне функціонування Військового міністерства та сприяти розбудові українського війська.

⁹ Великий жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник / Відповід. ред. І.Ф. Курас. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1987. – 632 с.; Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр.: У 3 т. – К.: Політвидав України, 1970. – Т. 3. – 463 с.

¹⁰ Доценко О. Літопис української революції. Матеріали і документи до історії української революції. – К.; Львів, 1923. – Т. 2, Кн. 4. – 362 с.; Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. – К.: Укр. письменник, 1993. – 414 с.; Стахів М. Україна в добу Директорії УНР: У 7-ми т. – Торонто, 1962-1966. – Т. I. – 276 с.; Т. IV. – 353 с.; Т. V. – 248 с.; Т. VI. – 247 с.; Т. VII. – 431 с.; Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920 рр. – Відень, 1921. – Т. 1. – Кн. 1 – 152 с.; Кн. 2. – 204 с.; Шанковський Л. Українська армія у боротьбі за державність. – Мюнхен, 1958. – 317 с.; Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін. – 4-е вид., змінене і доповн. – Львів: Світ, 1992. – 712 с.

¹¹ Бережинський В.Г. Військова організація основних українських державних формувань. – К.: Акад. Збр. Сил України, 1995. – Ч. 3. – 48 с.; Коляничук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет українських визвольних змагань. Біограми генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття. – Л.: Ін-т Українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995. – 228 с.; Лозовий В. Вищі органи державної влади УНР

- Кам'янецької доби Директорії (червень-листопад 1919 р.) // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження: Науковий збірник. – Хмельницький, 1995. – С. 141-143; Лозовий В. Внутрішня і зовнішня політика Директорії УНР (Кам'янецька доба). – К.; Кам'янець-Подільський, 2005. – 223 с.; Рубльов О.С., Реснт О.П. УНР у часи Директорії // Українські визвольні змагання 1917 – 1921 рр. – Т.10. – К.: Альтернативи. – 1999. – С. 145-190; Савченко В.А. Дванадцять воєн за Україну. – Харків: Фоліо, 2005. – 415 с.; Солдатенко В. Ф. Українська революція: Історичний нарис. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.; Ткачук П. Сухопутні війська України доби революції 1917-1921 рр.: наук. вид. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. ін-т сухопут. військ НУ «Львів. Політехніка» 2009. – 312 с.; Якимович Б.З. Збройні Сили України: Нарис історії. – Львів: Просвіта, 1996. – 359 с.; Яцок М.В. Деякі юридичні аспекти розбудови Армії УНР доби Директорії (жовтень 1918 – грудень 1919 рр.) // Вісник Харківського університету. – № 401. – С. 210-219.
- ⁴ ЦДАВО України. – Ф. 1075. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 10.
- ⁵ Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921): Наукове видання. – К.: Темпора, 2007. – С. 252-253; 477-478.
- ⁶ ЦДАВО України. – Ф. 1075. – Оп. 2. – Спр. 34. – Арк. 24.
- ⁷ Там само. – Арк. 26.
- ⁸ Там само. – Арк. 26 зв.
- ⁹ Там само. – Арк. 27.
- ¹⁰ Там само. – Арк. 29-29 зв.
- ¹¹ Там само. – Арк. 309-30 зв.